

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA SPOLEČENSKÝCH VĚD

**Ukotvení mezinárodního humanitárního práva v Haagských a
Ženevských úmluvách**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Michal Šimůnek, Ph.D.

Autor práce: Kristýna Kubalová

České Budějovice 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum: 27. 4. 2012

Podpis: Kristýna Kubalová

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Michalu Šimůnkovi, Ph.D. za cenné rady a komentáře.

Anotace

Práce se zabývá mezinárodním humanitárním právem a jejím cílem je analýza ukotvení tohoto práva v Haagských a Ženevských úmluvách a jejich Dodatkových protokolech. Text je uvozen popisem dějinných událostí, které měly vliv na vznik a vývoj mezinárodního humanitárního práva a Mezinárodního výboru Červeného kříže. Mezinárodní humanitární právo je vázáno především v Haagských a Ženevských úmluvách a Dodatkových protokolech, jejichž důležité části jsou v práci interpretovány. Práce se zabývá těmi částmi úmluv a těmi pojmy, které jsou pro její obsah stěžejní. Důležitou součástí práce je závěrečné zhodnocení mezinárodního humanitárního práva jako celku a jeho významu.

Klíčová slova

Haagské úmluvy, Ženevské úmluvy, mezinárodní humanitární právo, Mezinárodní Výbor Červeného kříže, ozbrojený konflikt, komatant, civilní osoba, obyvatelstvo

Annotation

This work deals with international humanitarian law and its aim is to analyze the anchor of this law in the Hague and Geneva Conventions and their Additional Protocols. The text begins with a description of historical events that influence the formation and development of international humanitarian law and the International Committee of the Red Cross. International humanitarian law is primarily bound in the Hague and Geneva Conventions and Additional Protocols, which are important parts in the work interpreted. This work deals with the elements of those conventions and concepts that are crucial for its content. An important part of the work is the final evaluation of international humanitarian law as a whole and its meaning.

Key words

Hague Convention, Geneva Convention, international humanitarian law, International Committee of the Red Cross, armed conflict, combatant, a civilian, population

Obsah

Úvod	7
1 Vznik a úloha mezinárodního humanitárního práva	8
1.1 Vznik Mezinárodního výboru Červeného kříže.....	12
1.1.1 Znak Mezinárodního výboru Červeného kříže.....	13
1.2 Důležité pojmy.....	14
1.2.1 Ius ad bellum a ius in bello	14
1.2.2 Ozbrojený konflikt.....	15
1.2.3 Válečná neutralita.....	16
1.2.4 Kombatant.....	17
1.2.5 Válečný zajatec.....	19
1.2.6 Civilní osoba	20
1.2.7 Lékařský personál.....	21
1.2.8 Osoby požívající zvláštní ochrany – ženy, děti, novináři	22
1.2.9 Vojenský objekt.....	23
1.3 Působnost Mezinárodního humanitárního práva	24
1.4 Mezinárodní právo lidských práv	26
2 Současné humanitární právo	28
2.1 Zásady MHP.....	28
2.2 Haagské úmluvy	31
2.2.1 Haagské mírové konference.....	31
2.2.2 Význam Haagských úmluv	33
2.3 Ženevské úmluvy a jejich Dodatkové protokoly	33
2.3.1 Význam Ženevských úmluv.....	34
2.4 Dodržování pravidel MHP	35
3 Význam mezinárodního humanitárního práva	38
Závěr.....	40
Seznam literatury a internetových zdrojů	42

Seznam použitých zkratk:

MHP – Mezinárodní humanitární právo

MPLP – Mezinárodní právo lidských práv

MVČK – Mezinárodní výbor Červeného kříže

Úvod

Práce pojednává o mezinárodním humanitárním právu a jeho nejdůležitějších součástech. Toto téma jsem si zvolila především proto, že zatím nic nenasvědčuje tomu, že by někdy přestalo být aktuální. Nejen každý člen ozbrojených sil, ale i každý civilista by měl znát svá základní práva a povinnosti, které mu v době ozbrojeného konfliktu toto právo zaručuje a ukládá. Nikdo totiž neví, kdy se dostane do situace, která už bude považována za ozbrojený konflikt, a tedy do situace, kdy toto právo vstupuje v platnost.

Cílem práce je na základě stručného přiblížení nejdůležitějších pojmů interpretovat klíčové části Haagských a Ženevských úmluv a jejich Dodatkových protokolů, které toto právo ukotvují. Zároveň je vývoj tohoto práva popsán na pozadí nejdůležitějších historických událostí, které ho ovlivnily. Část práce je také věnována vzniku Mezinárodního výboru Červeného kříže a součástíem této organizace. Cílem práce není postihnout celou právní problematiku mezinárodního humanitárního práva, ale pouze těch jeho součástí, které jsou naprosto stěžejní pro nejpočetnější skupiny obyvatelstva, kterých se týkají ozbrojené konflikty.

Nejdůležitějšími zdroji, které jsem používala, pro mě byly sepsané Haagské a Ženevské úmluvy a dále příručky interpretující mezinárodní humanitární právo příslušníkům ozbrojených sil, účastníkům kurzů válečného práva a vysokoškolským studentům, kteří se na toto téma zaměřují. Využití Haagských a Ženevských úmluv jako primárních zdrojů je logické. Příručky pro ozbrojené síly jsem si vybrala pro jejich komplexnost a také proto, že se na danou problematiku dívají zajímavým pohledem příslušníka ozbrojených sil. Analýzu mezinárodního humanitárního práva a toho jak je ukotveno jsem tedy prováděla především na základě studia těchto dokumentů.

1 Vznik a úloha mezinárodního humanitárního práva

Pokud máme vymezit mezinárodní humanitární právo (dále jen MHP) jako pojem, je třeba vymezit nejdříve pojem práva ozbrojených konfliktů, jež je novodobým označením pro „právo válečné“¹. Jedná se o jedno z odvětví mezinárodního práva veřejného, které je užíváno pro úpravu vedení boje a zahrnuje i pravidla o ochraně obětí války. Vzhledem k tomu, že z historického hlediska ozbrojené konflikty provázejí lidstvo stále, postupem času přišla potřeba mezinárodní právní regulace těchto konfliktů. Kořeny a vznik práva ozbrojených konfliktů tedy sahají dál do historie, než ostatní odvětví mezinárodního práva. Nelze ovšem říci, že by již před zavedením této právní regulace neexistovaly jakési „válečné obyčeje“ („právo válečné“), které více či méně dodržovány byly.²

Před stanovením MHP, což je pojem poměrně nový, který vzniká až po 2. světové válce, se regulace a humanizace válečných konfliktů řídila tradicemi a obyčejí, které byly utvářeny zkušenostmi a místní kulturou. Již od prvních válečných střetů, kdy nebyla dodržována pravidla žádná, začalo se uvažovat o jakési regulaci konfliktu, která by vedla k méně krutým následkům těchto konfliktů. Válečné právo provází civilizaci prakticky od počátku a společně s civilizací se také vyvíjelo podle soudobých možností. V pozdějších dobách byly již uzavírány jasně stanovené dohody, které platily pouze v době trvání konkrétního konfliktu a pokud byly některé po ukončení tohoto konfliktu ratifikovány, týkaly se pouze těch, kdo v daném konfliktu figurovali. Po zrodu MHP došlo k tomu, že pravidla vedení války a ochrana jejích obětí se stala státní záležitostí, kdy státy měly jasně koncipovaná pravidla, která platila bez časového omezení a za všech okolností.

¹ Termíny „mezinárodní humanitární právo“, „právo ozbrojených konfliktů“ a „válečné právo“ jsou ekvivalentní. Výběr výrazu záleží prakticky jen na zvyklostech. Je zvykem, že pojmy „právo humanitární“ a „právo ozbrojených konfliktů“ jsou užívány především mezinárodními organizacemi, univerzitami a státy. Termín „válečné právo“ je užíván představiteli a složkami ozbrojených sil. (Bernard Oberson v publikaci Mezinárodní výbor červeného kříže).

² Sem patřilo například zahájení a ukončení válečného stavu nebo pojem nepřátelství a neutrality. Právě tyto obyčejové zvyklosti byly později zařazeny do stěžejních částí Haagských a Ženevských úmluv.

I přesto, že myšlenky na humanizaci a zmírnění následků válek a ozbrojených konfliktů existují snad od počátku válek samotných, k výraznějšímu posunu v otázce mezinárodní právní regulace dochází až ve 2. polovině 19. století. Otcem myšlenky na právo, jež by zastřešovalo jak organizovanou pomoc raněným v poli, tak nestrannost a nenapadnutelnost personálu, který by tuto pomoc zajišťoval, je Švýcar Henri Dunant. K této myšlence ho přivedla osobní zkušenost z června roku 1859, kdy byl svědkem bitvy u severoitalského Solferina (Lombardie). Zde se mu naskytl pohled na tisíce raněných vojáků, kteří zde byli ponecháni prakticky svému osudu a čekali na smrt či náhodnou pomoc místních obyvatel. Dunant sám na místě začal organizovat pomoc těmto raněným a právě tento hrůzný zážitek ho inspiroval k napsání knihy *Vzpomínky na Solferino*, ve které sám navrhl možný výcvik dobrovolného zdravotnického personálu, který by byl vycvičen již v době míru a zajišťoval by pomoc raněným v rámci ozbrojených konfliktů. Také navrhl, že tento personál by měl mít neutrální postavení.³

Toto všechno vedlo k tomu, že 17. února 1863 H. Dunant spolu se svými přáteli založil Mezinárodní výbor pro pomoc raněným, z něhož se později stal Mezinárodní výbor Červeného kříže (dále jen MVČK). Tento výbor se začal zabývat otázkami zdravotnického personálu, který by byl k dispozici při konfliktech. Brzy poté však vypukla válka mezi Dánskem a Pruskem, která začala v roce 1864 a ukázala, že je zapotřebí také jasně právně definovaných podkladů pro humánnější chování během válek. Roku 1864 opět za přispění H. Dunanta se ve Švýcarsku konala mezinárodní konference dvanácti evropských států, která měla právě tyto podklady zajistit. Ještě téhož roku tyto státy podepsaly Ženevskou úmluvu o zlepšení podmínek raněných v armádách v poli. Byla to první Ženevská úmluva, která položila základ vývoji MHP, které by bylo trvale závazné pro všechny smluvní státy. Její důležitou součástí byla také podmínka, že mezi raněnými nejsou rozlišováni ranění vlastní a ranění nepřítel, je s nimi zacházeno stejně. V úmluvě je zakotvena neutralita zdravotnického personálu a je ustanoven znak červeného kříže na bílém podkladě (tedy barevně otočená vlajka

³ *Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů z 12. srpna 1949. Dodatkové protokoly z 8. června 1977.* Správa sociálního řízení FMO, 1992. s.3.

Švýcarska, kde se konference konala). Tímto byl položen základ jedné ze dvou hlavních částí mezinárodního humanitárního práva, a to tzv. práva ženevského.

Moderní MHP se skládá ze dvou základních stavebních kamenů tzv. práva ženevského a práva haagského.⁴ Tato práva vznikla na základě Haagských a Ženevských úmluv a jejich dodatkových protokolů. Haagské právo se týká především válek a konfliktů samotných a upravuje práva a povinnosti stran, které provádějí vojenské operace. Právo ženevské je základním kamenem práva humanitárního a slouží k ochraně účastníků ozbrojených konfliktů, zajatců a civilistů.⁵ Ani jednu z těchto součástí MHP ovšem nelze oddělovat a chápat samostatně, protože se vzájemně prolínají a doplňují.

Ve stejné době, tedy ve druhé polovině 19. století, byl položen základní kámen i pro vývoj druhé významné složky moderního MHP, a to práva haagského. Stalo se tak ve Spojených státech amerických v roce 1963, a to vydáním tzv. Lieberova⁶ kodexu, který jako první jasně kodifikoval některá pravidla vedení války. Byl určen pouze pro vojáky Unie během občanské války a stal se inspirací pro Haagské úmluvy z let 1899 a 1927.

Roku 1899 car Mikuláš II. přispěl ke svolání I. Haagské mírové konference, které se zúčastnilo 26 států a která měla vést především k dohodě o omezení zbrojení států. K tomu přispěla všeobecná obava ze zvýšeného zbrojení, ke kterému docházelo díky technickému rozvoji vojenských zařízení. Zde došlo k uzavření tří úmluv, z nichž nejdůležitější pojednávala o pokojném vyřizování mezinárodních vztahů.

Ještě před první světovou válkou se konala roku 1907 II. Haagská mírová konference, které se účastnilo už 44 států a na které bylo sjednáno 13 úmluv, které povětšinou

⁴ Fuchs, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informací a služeb, 2007, s. 18. [online]. [cit. 12. 2. 2012]. Dostupné z

<https://appl.vojenskaskola.cz/Guarantee/Pages/PDF/ShowPublikaceB.aspx?ID=db7be909-f90d-4a19-bccf-89d9223e81f9>

⁵ Oberson, Bernard. *Mezinárodní humanitární právo: Odpovědi na vaše otázky*. Praha: Úřad ČČK, 2001, s. 4 – 5. [online]. [cit. 20. 2. 2012]. Dostupné z

http://www.cervenyriz.eu/cz/edicehnuti/MHP_odpovedi.pdf

⁶ Američan Francis Lieber tento kodex vypracoval.

ratifikovaly již nezávazně platná obyčejová pravidla. Jak je vidět ze stále se zvyšujícího počtu účastnických států, MHP se pomalu stávalo skutečně mezinárodním a pokoušelo se zajišťovat pravidla, o která se jednotlivé státy mohou skutečně právně opřít. V době II. Haagské mírové konference je však stále ještě uplatňována klauzule⁷ o tom, že v době konfliktu platí tato pravidla pouze pro smluvní státy a pokud se do konfliktu vloží stát, jenž není smluvní stranou, přestanou tato pravidla platit i pro smluvní státy, jež se daného konfliktu účastní.

K dalšímu vývoji v rámci ženevského práva dochází po první světové válce, která ukázala, jak je dosavadní právo stále málo použitelné. Roku 1929 došlo k podepsání dalších dvou úmluv týkajících se válečných zajatců a raněných v poli, přičemž tyto úmluvy byly úpravou dohod předešlých. V období po první světové válce také dochází k tomu, že Pakt Společnosti národů začal právně rozlišovat válku legální a nelegální. Tato právní regulace stanovila povinnost mírového řešení sporů, ovšem byla to regulace pouze formální, která se dala lehce obejít i s požehnáním Paktu Společnosti národů. V tomto ohledu se stal velmi důležitým rok 1928, kdy byl uzavřen Briand-Kellogův pakt, který poprvé hovoří o zákazu útočné války. Tuto myšlenku později převzala a prohloubila Charta OSN, ve které je stanoveno, že mezistátní spory nebudou řešeny silou a útočná válka tedy byla právně zakázána.

Následující Ženevské úmluvy byly uzavřeny v roce 1949, tedy až po druhé světové válce. První světová válka byla důkazem toho, jak se věda a technický pokrok mohou obrátit proti člověku, a druhá světová válka ukázala, jak moc je zapotřebí před zvěrstvy chránit veškeré obyvatelstvo. Proto jsou ženevské úmluvy z roku 1949, které nahrazují dosavadní úmluvy z roku 1929, zaměřeny jak na ochranu raněných příslušníků ozbrojených sil v poli i na moři, tak na ochranu válečných zajatců a civilních osob. Důležitou součástí těchto nových úmluv je také právo na stíhání válečných zločinců.⁸

V roce 1977 došlo prozatím k nejvýznamnějšímu rozšíření úmluv, a to k vyhlášení dvou Dodatkových protokolů. Jejich hlavním úkolem je ochrana obětí mezinárodních a vnitřních konfliktů.

⁷ Klauzule „si omnes“.

⁸ Pojem válečného zločince stanovují i Haagské úmluvy, ale až od roku 1945 se hovoří o jejich stíhání.

1.1 Vznik Mezinárodního výboru Červeného kříže

MVČK (International committee of the Red Cross – ICRC) byl založen jako nevládní mezinárodní organizace, která velmi významně souvisí s pojmem MHP a která se společně s ním také začala od roku 1863 vyvíjet. Výjev bitvy u Solferina, který vedl H. Dunanta k myšlence na mezinárodní organizovanou pomoc raněným je popsán již výše. Podle Ženevských úmluv z roku 1949 je této nestranné a nezávislé humanitární organizaci přiznáno zvláštní postavení.

Hnutí Červeného kříže je tvořeno třemi samostatnými součástmi:

- **Národní společnosti Červeného kříže a Červeného půlměsíce**

Tyto národní společnosti⁹ tvoří základ pro práci tohoto mezinárodního hnutí. Zahrnujeme sem především samotné humanitární pracovníky pomáhající postiženému civilnímu obyvatelstvu přímo v terénu a podporující vojenskou zdravotnickou službu. Jsou to členové dobrovolných pomocných organizací, které dbají na připravenost na katastrofy a zajišťují zdravotní a sociální programy. Postavení těchto společností je upraveno vnitrostátním právem jednotlivých států a s jejich přispěním v době ozbrojeného konfliktu je počítáno.

- **Mezinárodní výbor Červeného kříže (ICRC)**

Funguje především jako nestranný zprostředkovatel humanitární a právní pomoci vojenským i civilním obětem, zajatcům i politickým vězňům v rámci ozbrojených konfliktů, ať už mezinárodních či vnitrostátních.

- **Mezinárodní federace společností Červeného kříže a Červeného půlměsíce**

⁹ Kromě společností Červeného kříže a Červeného půlměsíce sem patří také společnost Davidovy hvězdy.

Je to federace národních společností uznávaných MVČK, založená roku 1919 jako Liga společností Červeného kříže. Jejím úkolem je šířit humanitární aktivity členských Národních organizací a usnadňovat jejich činnost.¹⁰

1.1.1 Znak Mezinárodního výboru Červeného kříže

Nejznámějším symbolem MVČK je již od počátku červený kříž v bílém poli, který má dvě základní funkce, a to funkci identifikační a funkci ochrannou, která se nevztahuje jen na osoby, ale i na veškerá zdravotnická zařízení a přepravní prostředky. Znak je pod přísnou právní ochranou a nesmí být zneužit ani k vojenským ani ke komerčním účelům.

Od doby počátků MVČK došla podoba znaku výrazných změn¹¹, které souvisejí především s kulturou a náboženstvím jednotlivých území, která se k myšlence pomoci připojovala. Znak v původní podobě z roku 1863 žádný náboženský význam nemá, je tvořen pěti červenými a čtyřmi bílými čtverci, které dohromady tvoří barevně obrácenou vlajku Švýcarska, které je domovskou zemí MVČK a kde byl také výbor založen. Ovšem už v roce 1876 začalo Turecko, jakožto stát vyznávající islám, vyžadovat pro islámské státy znak jiný. Takto vznikl druhý oficiální znak, a to znak červeného půlměsíce, který začal být oficiálně používán v roce 1929. Ještě dříve než byl uznán znak červeného půlměsíce, byl od roku 1923 užíván také znak červený lev a slunce, který byl užíván pouze v Iránu a to do roku 1979. V roce 2005 byl přijat III. Dodatkový protokol k Ženevským úmlouvám z 12. srpna 1949, ve kterém byl ustanoven

¹⁰ *International Humanitarian Law and the Geneva Conventions: Study Guide*. Washington, D.C.: The American National Red Cross, 2001, s. 6 – 7. [online]. [cit. 25. 3. 2012]. Dostupné z <http://www.redcross.org/museum/images/IHLAct4.pdf>

¹¹ *The history of the emblems*. International Committee of the Red Cross, 2007. [online]. [cit. 25. 3. 2012]. Dostupné z <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/emblem-history.htm>

ještě třetí oficiální znak, a to červený krystal¹², který má stejnou platnost jako dva předešlé. Ráda bych ještě ve spojitosti se znakem MVČK zmínila izraelskou národní zdravotnickou záchrannou službu Magen David Adom, která vznikla na základě stejných principů jako MVČK a která jako znak užívá červenou Davidovu hvězdu na bílém podkladu.

1.2 Důležité pojmy

V této kapitole bych ráda zmínila několik důležitých pojmů, které jsou zapotřebí k pochopení některých součástí MHP a správné interpretaci Haagských a Ženevských úmluv. Některé pojmy uvádím, protože jsou původní součástí MHP (Ius ad bellum a ius in bello), jiné pojmy proto, že jsou součástí nepříliš známé vojenské terminologie (kombatant) a některé proto, že se jejich význam s postupem času proměnil nebo pro současníky ztratily smysl. Poslední zmíněný důvod činí asi největší problémy při studiu MHP, protože některé výrazy, které jsou použity v ustanoveních, byly přejaty ještě z obyčejového práva válečného, které je výrazně starší než MHP. Některé výrazy jsou pro současníka těžko pochopitelné nebo ztrácejí na významu.

1.2.1 Ius ad bellum a ius in bello

Tyto dva latinské výrazy vyjadřují dvě původní práva, která doprovázela války od jejich samých počátků. Ius ad bellum je právo na válku, tedy právo vést válku, k tomuto termínu náleží ještě termín ius contra bellum, tedy právo zabránit válce. Ius in bello, je termín pro právo ve válce.¹³

¹² *Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem (Protocol III)*, 8 December 2005. International Committee of the Red Cross, 2005. [online]. [cit. 25. 3. 2012]. Dostupné z

<http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/615?OpenDocument>

¹³ David, Vladislav., a kol. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2001, s. 385

Po přijetí charty OSN v roce 1945, kdy došlo k úplnému zákazu útočné války, se začala fakticky obě tato práva od sebe odlišovat. Pokud už dojde k ozbrojenému konfliktu, úkolem MHP je zajistit obyvatelstvu co nejlepší a neúčinnější pomoc nezávisle na tom, ke které straně v tomto konfliktu obyvatelstvo náleží. Nelze tedy v tu chvíli rozlišovat, kdo chartu OSN porušil a kdo ne, kdo je obětí a kdo agresorem. Aby mohlo MHP naplnit svou funkci, musí být vždy všemi bojujícími stranami dodržováno *ius in bello* a musí být vnímáno striktně nezávisle na *ius ad bellum*.¹⁴

1.2.2 Ozbrojený konflikt

Význam výrazu ozbrojený konflikt, který v práci hojně užívám, je ve své podstatě každému zřejmý, ale i přesto jsem ho zařadila mezi vysvětlované termíny, protože z hlediska Ženevských úmluv i vojenské terminologie má jistá specifika.

MHP uznává dva typy ozbrojených konfliktů, a to ozbrojený konflikt mezinárodní a ozbrojený konflikt vnitřní.¹⁵ Na oba druhy těchto ozbrojených konfliktů, na jejich účastníky i na civilisty těmito konflikty postiženými se vztahují práva a povinnosti stanovené MHP. Je zde rozdíl v tom, jaké části úmluv jsou uplatňovány ve vztahu ke kterému druhu konfliktu. Na konflikty mezinárodní je pamatováno v Haagských i Ženevských úmluvách mnohem častěji než na konflikty vnitřní, kterých se přímo týká jen 3. společný článek Ženevských úmluv, některé části práva Haagského a především Dodatkový protokol II. Pro úpravu vnitřních konfliktů se užívá především obyčejových zvyklostí závazných pro všechny. Různé právní postavení mají v každém druhu těchto střetů i jejich účastníci. V rámci mezinárodních ozbrojených konfliktů existuje jasné

¹⁴ Oberson, Bernard. *Mezinárodní humanitární právo: Odpovědi na vaše otázky*. Praha: Úřad ČČK, 2001, s. 14. [online]. [cit. 15. 1. 2012]. Dostupné z

http://www.cervenyriz.eu/cz/edicehnuti/MHP_odpovedi.pdf

¹⁵ Jsou vedeny spory ohledně jejich rozlišení. Existují dva hlavní názory, podle prvního je vnitrostátní konflikt takový, který probíhá na území jednoho státu. Podle druhého je vnitrostátní konflikt takový, ve kterém proti sobě nestojí různé státy, ale například stát a povstalecká organizace. V MHP je toto vyjádřeno kombinací obou těchto hledisek.

vymezené postavení kombatanta, válečného zajatce a civilisty¹⁶. V rámci vnitřních konfliktů pojem kombatant a válečný zajatec zcela chybí.

Pojem mezinárodního ozbrojeného konfliktu je právně ukotven ve 2. společném článku Ženevských úmluv. Úmluvy se vztahují na všechny vyhlášené konflikty mezi dvěma či více stranami, a to i v případě, že vyhlášení války¹⁷ (konfliktu) není některou ze stran akceptováno, a tudíž není vyhlášen válečný stav. Ženevské úmluvy jsou aplikovatelné bezprostředně poté, co započne nepřátelství.¹⁸

Za ozbrojený konflikt je tedy podle článku 2 pokládáno každé jednání, které je provedeno vojenskou silou, a nezáleží na tom, zda je válečný stav uznán oběma stranami nebo na tom, jak jsou boje intenzivní.

1.2.3 Válečná neutralita

Stejně jako je upravován vztah mezi stranami, mezi kterými došlo k ozbrojenému nepřátelství, je upravován i vztah mezi zeměmi válčícími a zeměmi, které se tohoto nepřátelství neúčastní. MHP rozlišuje dva druhy neutrality, a to neutralitu prostou válečnou a neutralitu trvalou. Neutralita prostá válečná spočívá v tom, že se určitý stát neúčastní určitého konfliktu, a tudíž je jeho postavení neutrální. Neutralita trvalá

¹⁶ Tyto pojmy budou samostatně vysvětleny níže.

¹⁷ Pojem válka a ozbrojený konflikt nejsou úplnými synonymy, protože pojmu válka je užíváno pouze pro střet mezi různými státy, termín ozbrojený konflikt je tedy širší. Pro vnitrostátní ozbrojený konflikt může být použito i výrazu občanská válka.

¹⁸ Picket, Jean, S. *Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armad Forces in the field. Commentary*. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1960, s. 28 [online]. [cit. 28. 2. 2012]. Dostupné z

http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/GC_1949-II.pdf

spočívá v tom, že se určitý stát zaváže mezinárodní smlouvou, kterou musí uznat i státy ostatní, že se nebude ozbrojených konfliktů účastnit ani v budoucnu.¹⁹

1.2.4 Kombatant

Uplatnění pojmu v rámci MHP opět vychází z historických válečných obyčejů²⁰. Ne každý mohl bojovat v jakýchkoliv střetech, musela to být osoba k tomu povoláná a určená. Jde především o to, odlišovat příslušníky ozbrojených sil od civilistů a o to, které osoby budou v rámci boje požívat právní ochrany. Příslušníci ozbrojených sil se tedy mohli účastnit nepřátelství v rámci konfliktu, ale pro civilní osoby toto právo neplatí. Byla zavedena válka vojáků proti vojákům, a vývoj směřoval k tomu, aby civilní obyvatelstvo bylo zasaženo co možná nejméně.²¹

Kombatant je právní status, který je přiznán tomu, kdo má právo se aktivně účastnit ozbrojeného konfliktu.²² Kombatant nesmí porušit zásady MHP. Pokud je jednotlivec označen jako kombatant a zraní či usmrtí jinou osobu nebo poškodí majetek jiné osoby, není trestně odpovědný, pokud u toho neporušil pravidla MHP. Zároveň je to právě kombatant, který se stává terčem útoku nepřítele a pokud je nepřítelem zatčen, případně

¹⁹ Fuchs, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informací a služeb, 2007, s. 103. [online]. [cit. 28. 3. 2012]. Dostupné z

<https://appl.vojenskaskola.cz/Guarantee/Pages/PDF/ShowPublikaceB.aspx?ID=db7be909-f90d-4a19-bccf-89d9223e81f9>

²⁰ Jak už bylo naznačeno, celé MHP vychází z válečných tradic a obyčejů a dále později ze sepsaných úmluv (haagského a ženevského práva).

²¹ Münkler, Herfried. *The wars of the 21st century*. International Review of the Red Cross, 2003, s. 15. [online]. [cit. 29. 3. 2012]. Dostupné z

http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc_849_munkler.pdf

²² Dinstein, Yoram. *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 27

mu právní status válečného zajatce.²³ Již výše bylo zmíněno, že v rámci vnitrostátních konfliktů se status kombatanta neuděluje. Tento status je tedy přidělen pouze členu ozbrojených sil určitého státu, který figuruje v mezinárodním střetu.

S výše uvedeným souvisí také postavení vojenských uskupení, která jsou mnohdy k ozbrojeným silám přiřčována.²⁴ Jejich postavení určuje článek 1 Řádu války pozemní z roku 1899, ten je přiřadil v rámci ozbrojených sil k armádě válčícího státu, pokud jsou splněny určité podmínky: V čele je velitel odpovědný za své podřízené, nosí pevný, rozeznávací znak viditelný na dálku, nosí otevřeně zbraň, dodržují zákony a obyčejy války. Toto dále převzala třetí Ženevská úmluva z roku 1949.²⁵

Tento pojem je v rámci MHP velmi problematický a vedly se a ještě stále se vedou spory o některá práva a podmínky, které s sebou tento status nese. Zmíním především, že pokud se kombatant dopustí porušení pravidel MHP, měl by mít stále nárok na humanitární minimum, což například vylučuje, aby byl velitelem zastřelen. Toto porušení MHP ho nezbavuje statusu kombatanta²⁶, ale činí ho právně odpovědným za jeho činy, za které bude souzen. Druhý problém vyvolává to, že postupně se pod pojem ozbrojené síly dostaly všechny jednotky, které mají odpovědné vedení a vnitřní disciplinární systém prosazující dodržování MHP.²⁷ Toto některé země odmítly ratifikovat zejména proto, že se tím ztěžuje rozpoznávání například guerillových bojovníků a povstalců od civilistů.

²³ Dinstein, Yoram. *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 34

²⁴ Především vojenské milice a dobrovolnické sbory.

²⁵ Fuchs, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informací a služeb, 2007, s. 43. [online]. [cit. 30. 3. 2012]. Dostupné z

<https://appl.vojenskaskola.cz/Guarantee/Pages/PDF/ShowPublikaceB.aspx?ID=db7be909-f90d-4a19-bccf-89d9223e81f9>

²⁶ Článek 44 odst. 2 Dodatkový protokol I z roku 1977.

²⁷ Článek 43 odst. 1 Dodatkový protokol I z roku 1977.

MHP vymezuje pojem kombatant i negativně, a to v tom smyslu, že tento právní statut není přidělován některým druhům osob²⁸ v rámci ozbrojených konfliktů.²⁹

Pokud je někdo označen jako nelegální kombatant, jedná se o jedince, který se aktivně účastní nepřátelství, aniž by k tomu byl oprávněn, a pokud je zajat, tak na rozdíl od kombatanta legálního mu nepřipadne statut válečného zajatce³⁰. Toto označení může být, a podle mého názoru i bylo, zneužito především v dnešní době, kdy se do popředí dostává zcela nový druh konfliktů, a to boj s terorismem. Vzhledem k tomu, že je to druh konfliktu poměrně nový, najde se mnoho pochybení například ve vztahu k zadržování osob podezřelých z terorismu, které nebyly přímými aktivními účastníky ozbrojeného konfliktu, jak MHP vyžaduje.

1.2.5 Válečný zajatec

Válečným zajatcem se stává legální kombatant, který je zajat nepřátelskou stranou v průběhu ozbrojeného konfliktu. Dále právo válečného zajatce případně náleží hlavě státu a členům vlády a osobám internovaným.³¹ Práva válečného zajatce upravuje třetí Ženevská dohoda, a to v tom smyslu, že nesmějí být mučeni nebo vražděni a naopak mají povinnost se svému vězniteli identifikovat. Jako základní pravidla pro chování

²⁸ Vyzvědači a žoldnéři (Řád války, Dodatkový protokol I).

²⁹ Fuchs, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informací a služeb, 2007, s. 52. [online]. [cit. 31. 3. 2012]. Dostupné z

<https://appl.vojenskaskola.cz/Guarantee/Pages/PDF/ShowPublikaceB.aspx?ID=db7be909-f90d-4a19-bccf-89d9223e81f9>

³⁰ Dörmann, Knut. *The legal position of unlawful/unprivileged combatants*. International Review of the Red Cross, 2003, s. 46. [online]. [31. 3. 2012]. Dostupné z

http://www.pegc.us/archive/Journals/irrc_849_Dorman.pdf

³¹ Fuchs, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informací a služeb, 2007, s. 119. [online]. [cit. 31. 3. 2012]. Dostupné z

<https://appl.vojenskaskola.cz/Guarantee/Pages/PDF/ShowPublikaceB.aspx?ID=db7be909-f90d-4a19-bccf-89d9223e81f9>

k válečným zajatcům, jsou třetí Ženevskou konvencí vymezena tato: respekt, ochrana, zákaz diskriminace a lidské zacházení.

Válečný zajatec může být stranou, kterou je zadržen, také internován, a to v případě, že mu chce tato strana zabránit, aby se opětovně účastnil nepřátelství. Internován může být pouze v táborech, které mu zajišťují bezpečí, dostatečnou výživu, hygienu, lékařskou péči a kde není omezován ve svém vyznání. Taková internace může trvat do doby ukončení nepřátelství.³²

Evidenci válečných zajatců mají na starost Informační kanceláře pro válečné zajatce, ty sbírají informace o zadržených a zodpovídají přicházející dotazy. Hlavním předpokladem takové evidence je to, že zajatec má možnost podat o sobě zprávu. Tyto kanceláře pocházejí již z roku 1870 a vznikly z popudu MVČK.³³ Povinnost vytvořit takovou kancelář okamžitě po začátku ozbrojeného konfliktu nařizuje znepráteleným stranám třetí Ženevská úmluva v článku 122. Všechny informace, které Informační kancelář pro válečné zajatce získá, předává Ústřední informační kanceláři pro válečné zajatce, která je shromažďuje a předává domovským státům zadržených.

1.2.6 Civilní osoba

Ač se může zdát, že vysvětlování a vůbec zařazení tohoto pojmu, který je obecně užíván, je zbytečné, přesto je nutné tento pojem více přiblížit. Ráda bych tady totiž upozornila na jednu ze stěžejních zásad MHP a to je rozlišování³⁴. Je důležité u komatantů a civilistů, u vojenských a civilních objektů i u zbraní (zbraně s nerozlišujícími účinky).

³² Třetí Ženevská úmluva z roku 1949.

³³ Picket, Jean, S. *III. Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War. Comentary*. Geneva: Inaternational Comittee of the Red Cross, 1960, s. 581. [online]. [cit. 3. 4. 2012]. Dostupné z http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/GC_1949-III.pdf

³⁴ Zásady MHP: zásada lidskosti, zásada vojenské nezbytnosti, zásada rozlišování, zásada proporcionality, zásada rovných závazků válčících stran.

Civilní osoba je taková, která není příslušníkem ozbrojených sil nebo obyvatel bojující proti okupantům. V těchto dvou případech se základní pravidla ochrany civilních osob liší.³⁵ Dále je to osoba, která není příslušníkem ozbrojených sil určených Ženevskými konvencemi.³⁶

Právě na tomto pojmu je jasně vidět, jaké problémy jsou se skutečným naplňováním znění úmluv. Pro příklad uvedu, že civilní osoba, tedy každá osoba, která není členem ozbrojených sil, nesmí být podrobena žádnému vojenskému násilí a ozbrojenému útoku, který by měl nerozlišující charakter, tedy že by nerozlišoval civilisty a komatanty. S civilisty se také musí zacházet podle daných pravidel uvedených již výše u pojmu válečný zajatec³⁷. Pro úplnost bych ještě uvedla, že podle Ženevských úmluv může být jednotlivci civilní ochrana pozastavena.³⁸

1.2.7 Lékařský personál

V původním znění Ženevských úmluv byl rozlišen civilní a vojenský zdravotnický personál a lékařská zařízení především tím, že jim byla poskytována jiná míra ochrany, kdy vojenský zdravotnický personál byl chráněn více. Tento rozdíl byl odstraněn až ve II. Dodatkovém protokolu z roku 1977. Od přijetí tohoto protokolu je zaručena bezpečnost zdravotního personálu i zdravotnických objektů. To, kdo je považován za lékařský personál a kdo je chráněn ustanovuje první Ženevská úmluva a rozšiřuje druhá Ženevská úmluva. Patří sem zdravotní služby ozbrojených sil stran, které se účastní konfliktu, pomocný zdravotní personál, personál národních společností, dále personál uznaných pomocných společností neutrálních států, civilní zdravotnický personál,

³⁵ Článek 5 Ženevské úmluvy o ochraně civilních osob za války.

³⁶ Článek 3 Ženevské úmluvy o ochraně civilních osob za války.

³⁷ Osoby, které mohou být internovány, ustanovují články 41,42,43,68 a 78 čtvrté Ženevské úmluvy. Podmínky internace jsou prakticky shodné jako podmínky internace válečných zajatců.

³⁸ Článek 5 Ženevské úmluvy o ochraně civilních osob za války.

personál nestranné mezinárodní humanitární organizace a duchovní personál.³⁹ Zdravotnímu i duchovnímu personálu je zajištěna ochrana a má zvláštní postavení i v případě zajetí, kde fungují tři různé stupně ochrany od toho, že je po zajetí považován za válečného zajatce (pouze pomocný personál), přes střední stupeň ochrany, kdy pokud je člen lékařského nebo duchovního personálu zadržen, musí být vrácen, výjimka se uděluje např. kvůli zdravotnímu stavu, ale ani v tomto případě nesmí být pokládán za válečného zajatce. Nejsilnější ochrana je přiznávána zdravotnímu personálu uznaných pomocných společností neutrálních států, který nesmí být bez výjimky zadržen nikdy.

Zvláštní ochrany se dostává též všem zdravotnickým objektům, vozidlům, lodím a letadlům. Ženevské úmluvy označují stálé a pohyblivé útvary zdravotní služby, které nesmí být napadány, naopak musí být chráněny. Také musí být umístěny tak, aby je neohrožovaly útoky na vojenské objekty. Pokud dojde k zajetí, pokračují ve své činnosti. Ochrana je poskytována také transportům raněných a nemocných a veškerému zdravotnickému materiálu, který i kdyby se dostal k protivníkovi, musí být použit na pomoc raněným.

1.2.8 Osoby požívající zvláštní ochrany – ženy, děti, novináři

Tyto osoby požívají zvláštní ochrany, protože v ozbrojeném konfliktu mají zvláštní postavení a hrozí jim specifická nebezpečí.

O postavení a ochraně žen se zmiňují všechny čtyři základní Ženevské úmluvy, ale až ta poslední, čtvrtá, zajišťuje ženám skutečnou formu ochrany. Ženy v ozbrojeném konfliktu jsou kromě jiných nebezpečí vystaveny specifickému druhu násilí a to násilí sexuálnímu. Vzhledem k tomu, že obyčejové prameny MHP tomuto nepřikládaly příliš velký význam, tak byla dlouho opomíjena ochrana žen například před znásilňováním. Až čtvrtá Ženevská úmluva tedy hovoří o ochraně proti útoku na čest ženy a to především v podobě znásilnění a nucení k prostituci. Dále tuto problematiku rozvinul ještě Dodatkový protokol I. Ještě specifictější postavení mají mezi ženami matky malých dětí a ženy těhotné, například co se týče vynášení rozsudků nad těmito ženami.

³⁹ První a druhá Ženevská úmluva.

Sexuálně motivované násilí namířené proti ženám, bylo celkově výrazně podceňováno, ke změně došlo až v rámci Římského statutu Mezinárodního trestního soudu, který toto sexuální násilí označil za válečný zločin.⁴⁰

Ochranu dětí zajišťuje také čtvrtá Ženevská úmluva, která určuje, že dítě je člověk před dosažením patnácti let. Toto dítě musí být chráněno před účinky ozbrojených konfliktů, pokud už se ho tyto účinky dotknou a je oddělen od své rodiny nebo osiří, strany konfliktu jsou povinny se o něj postarat v tom smyslu, že mu musí usnadnit obživu a zajistit výchovu a výkon náboženství. Ochrana dětí je zajištěna také tím, že nesmí být nuceny k práci a nesmí nad nimi být do 18 let vynesena rozsudek trestu smrti⁴¹. Původně nebyla právně upravena otázka účasti dětí na válečných konfliktech, k čemuž došlo až v Dodatkovém protokolu I. Osoby mladší 15 let nesměly být povolávány do ozbrojených sil.⁴² Později bylo toto rozhodnutí změněno a věková hranice pro povolávání do ozbrojených sil byla zvýšena na 18 let.

Novináři jsou osoby, které v ozbrojeném konfliktu plní důležité úkoly svého povolání a nestranně informují veřejnost o probíhajícím konfliktu. Nejen, že jsou ohrožováni konfliktem samotným, ale může je ohrožovat i výkon jejich povolání a kvůli získaným informacím se mohou stát cílem útoku jedné ze zneprátelených stran. Je jim tedy podle Dodatkového protokolu I přidělen status civilní osoby a s tím i práva k tomuto statutu náležející.

1.2.9 Vojenský objekt

⁴⁰ Fuchs, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informací a služeb, 2007, s. 150. [online]. [cit. 20. 2. 2012]. Dostupné z

<https://appl.vojenskaskola.cz/Guarantee/Pages/PDF/ShowPublikaceB.aspx?ID=db7be909-f90d-4a19-bccf-89d9223e81f9>

⁴¹ Článek 68 Ženevské úmluvy o ochraně civilních osob za války.

⁴² Neplatilo, pokud se dobrovolně přihlásily.

Pojem vojenský objekt vymezuje Dodatkový protokol I. jako objekt, který musí splnit některá jasně daná kritéria. Každý objekt, který tato kritéria nesplní, musí být automaticky považován za objekt civilní, který chrání MHP a zásada rozlišování.

„Vojenským objektem je objekt, který kumulativně splňuje dvě kritéria:

a) svou povahou, umístěním, účelem nebo použitím představuje účinný příspěvek k vojenským akcím protivníka a b) jeho celkové nebo částečné zničení, obsazení nebo neutralizace za daných okolností poskytuje zjevnou vojenskou výhodu.“⁴³ O to, co přesně představuje pojem vojenská výhoda, kdy už je natolik výrazná, že lze využít tohoto pojmu jako záštity k útoku a jak ho jednotlivé vojenské složky mohou nebo nemohou v praxi interpretovat, se neustále vedou spory.

Do pojmu vojenský objekt však nemůžeme zahrnovat pouze hmotné zajištění ozbrojených sil, ale právo počítá s tím, že jsou do tohoto pojmu zahrnováni i kombatanti, jak vyplývá z definic dvou kategorií vojenských objektů. První z nich hovoří o objektech, které jsou vojenskými objekty už z podstaty a lze u nich takovéto postavení předpokládat (nepřátelští kombatanti, munice, zbraňové systémy...) ⁴⁴. Druhá definice hovoří o vojenských objektech, které byly původně civilní a s vývojem vojenské situace se z nich staly objekty vojenské. Jde o civilisty zasahující do nepřátelství a například domy civilistů zabrané vojenskými složkami jedné z válčících stran. Pak jsou to tedy objekty vojenské do doby trvání tohoto stavu, a tudíž se mohou stát cíleným terčem útoku.

1.3 Působnost Mezinárodního humanitárního práva

V této podkapitole bych se ráda věnovala tomu, co jednotlivým státům, které se k myšlence MHP připojily, velmi pomohlo. Byla to skutečnost, že získaly právní

⁴³ Článek 52 odst. 2 Dodatkového protokolu I.

⁴⁴ Fuchs, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informací a služeb, 2007, s. 59. [online]. [cit. 20. 2. 2012]. Dostupné z

<https://appl.vojenskaskola.cz/Guarantee/Pages/PDF/ShowPublikaceB.aspx?ID=db7be909-f90d-4a19-bccf-89d9223e81f9>

normy, které jasně definovaly ve kterém časovém úseku, na jaké osoby či majetek, na kterém území a v jakých záležitostech se během ozbrojeného konfliktu působnost norem MHP vztahuje. Z toho tedy vyplývá, že existuje působnost časová, osobní, věcná a místní.

Působnost věcná spočívá v tom, co se musí stát, aby pravidla MHP a především Ženevských úmluv mohla být aplikována. Působnost věcná se vztahuje k počátku jakéhokoliv ozbrojeného konfliktu, a jak uvádím již výše, MHP začíná platit v okamžiku, kdy započne ozbrojené nepřátelství a jedna ze stran se projeví silou. Působnost MHP není nutně vázána na oficiální vyhlášení války, čímž se vylučuje stav, kdy jedna strana napadne druhou bez tohoto oficiálního vyhlášení, čímž by rozbroj nebyl považován za ozbrojený konflikt tak, jak ho upravuje společný článek 2 a tudíž pravidla MHP by nevstoupila v platnost. V rámci ozbrojených konfliktů musím uvést ještě dvě výjimky, první z nich se týká situace, kdy žádná ze stran nepoužije ozbrojené síly, ale jedna strana vojensky obsadí území strany druhé, což je tedy podle odstavce 2 článku 2 Ženevských konvencí, vnímáno jako ozbrojený konflikt. Druhou podobnou výjimku upravuje Dodatkový protokol I, a to v případě bojů kolonizovaných národů proti koloniálním mocnostem.

To k jakým osobám či subjektům se normy MHP váží, definuje působnost osobní. Normami MHP jsou vázány především státy a za ně jednají určené státní orgány, které jsou buď nositeli výkonu státní moci, nebo ty které jednají s pověřením ve prospěch státu.⁴⁵ Otázkou je, kam zařadit nevládní ozbrojené síly⁴⁶ a skupiny. Toto jejich rozdělení je vázáno na to, zda se jedná o konflikt mezinárodní či vnitrostátní. U konfliktu mezinárodního je situace jasná a tyto skupiny se musí hlásit k jedné z bojujících stran. V konfliktu vnitřním, jedná-li se o konflikt například povstalecký, není jasno, zda jsou i povstalci vázáni podle zákona stejnými pravidly, jako strana

⁴⁵ Malenovský, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné. Jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. In: Fuchs, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informací a služeb, 2007, s. 35. [online]. [cit. 10. 4. 1012]. Dostupné z <https://appl.vojenskaskola.cz/Guarantee/Pages/PDF/ShowPublikaceB.aspx?ID=db7be909-f90d-4a19-bccf-89d9223e81f9>

⁴⁶ Kromě jasně daných výjimek v rámci vojenských uskupení uvedených výše v podkapitole *Kombatant*.

státní. V rámci působnosti osobní je také řešena otázka válečných zločinců, jakožto jednotlivců, kteří porušili zásady MHP, a toho, zda vůbec za takového porušení může jednatlivec zodpovídat. I soukromá osoba se může stát jedním z povinných subjektů humanitárního práva.⁴⁷

Počátek časové působnosti je vázán na zahájení aktivního nepřátelství mezi dvěma stranami a konec aplikace norem MHP na konec tohoto konfliktu, není však míněn konec aktivního nepřátelství, ale doba, kdy je dosaženo míru⁴⁸, což platí jak u konfliktů mezinárodních, tak i vnitřních.

Další otázkou je, na jakém území je povinností normy MHP uplatňovat. Právo válečné rozlišovalo dvě skupiny takových území, a to oblasti válečných operací, tedy ty, kde se aktivně bojovalo, a válečné oblasti, kde se vojska připravují a provádějí vojenské akce. MHP se k tomuto postavilo tak, že aplikace norem platí pro celé státní území stran konfliktu, zahrnující i volné moře a vzdušný prostor, a pokud by byly bojové operace přeneseny na jiná území, platí normy MHP i tam.⁴⁹

1.4 Mezinárodní právo lidských práv

V souvislosti s MHP je třeba také zmínit mezinárodní právo lidských práv (dále jen MPLP) které, přestože je jiným odvětvím, sleduje stejný cíl jako MHP, a to ochranu jednotlivce a jeho práv. Každé z těchto práv to činí jinak. MPLP platí neustále bez

⁴⁷ Fuchs, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informací a služeb, 2007, s. 37 - 38. [online]. [cit. 10. 4. 2012]. Dostupné z

<https://appl.vojenskaskola.cz/Guarantee/Pages/PDF/ShowPublikaceB.aspx?ID=db7be909-f90d-4a19-bccf-89d9223e81f9>

⁴⁸ Tento názor vyslovil Mezinárodní tribunál pro Bývalou Jugoslávii v roce 1995.

⁴⁹ Fuchs, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informací a služeb, 2007, s. 44. [online]. [cit. 11. 4. 2012]. Dostupné z

<https://appl.vojenskaskola.cz/Guarantee/Pages/PDF/ShowPublikaceB.aspx?ID=db7be909-f90d-4a19-bccf-89d9223e81f9>

ohledu na to, jaká je politická situace, MHP vchází v platnost v době ozbrojeného konfliktu. Na MPLP lze uvalit tzv. derogaci, což je omezení jeho působnosti, a vyvstává tak otázka skutečného významu jeho užití. V rámci derogací MPLP, ke kterým může docházet například v dobách vnitřních nepokojů nebo v době hrozby teroristických útoků, bych ráda zmínila ještě Martensovu doložku. Je to zvláštní klauzule⁵⁰ upravující situaci v rámci vnitřních nepokojů ve státě, kdy státní moc může derogovat MPLP, ale ještě nedošlo k ozbrojeným střetům, a tudíž ještě nelze aplikovat MHP. Jejím hlavním poselstvím je to, že i v takovémto případě mají civilisté i komatanti požívat ochrany vyplývající z ustálených obyčejů a zásad lidskosti.⁵¹

MHP je tedy uplatňováno v rámci ozbrojených konfliktů, koriguje tyto konflikty a chrání skupiny osob, kterým je přidělen nějaký právní status, nechrání tedy jednotlivce, nejedná se o ochranu subjektivních práv.⁵² MPLP naproti tomu klade důraz na práva a svobody jednotlivce, a to neustále i v době míru. Vzniklo během 20. století, kdy se právo přestalo dívat na obyvatelstvo jako na jednotlivé právní skupiny, ale skutečně jako na jednotlivce a jednotlivé právní subjekty. Obě tato odvětví práva se vzájemně doplňují a v některých případech i překrývají, jsou to odvětví související a přesto odlišná. Některá práva jsou upravována pouze MHP, jiná pouze MPLP a některá spadají pod obě tato odvětví. V případě ozbrojeného konfliktu jsou tato práva uplatňována obě, ale MHP je pro tento stav zvláště uzpůsobeno, a proto postihuje více situací.

⁵⁰ Původně čl. 1 odst. 2 Dodatkového protokolu I, nověji v preambuli Dodatkového protokolu II z roku 1977.

⁵¹ Martensova doložka.

⁵² Ondřej, Jan., Šturma, Pavel., Bílková, Veronika., Jílek, Dalibor. a kol. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 20

2 Současné humanitární právo

Současné MHP tak, jak ho známe a jak ho můžeme zkoumat a popsat, je vázáno v Haagských a Ženevských úmluvách. Tyto mezinárodní smlouvy, které tvoří právo haagské a právo ženevské mají být pro svou co největší účinnost vykládány každým jednotlivým smluvním státem na pozadí postavení konkrétní armády a konkrétní situace tohoto státu. Neznamená to, že si státy samy mohou přetvářet právo tak, jak se jim to právě hodí, ale znamená to, že jednotlivá obecná ustanovení, která jsou závazná, jsou vykládána podle konkrétní pozice a situace, ve které se stát nebo jeho armáda nacházejí.⁵³ Tyto smlouvy jsou návodem k tomu, jak se mají účastníci ozbrojených konfliktů chovat⁵⁴, aby vzniklo co nejméně škod na všech stranách, a to co nejméně škod v rámci újmy, která postihne veškeré skupiny obyvatelstva i vojenské složky a jejich majetky. MHP je zaměřeno jak na úpravu vedení vojenských operací, chování v době jejich trvání a výběr bojových prostředků, tak na osud veškerých skupin obětí, které tyto operace postihnou. Základní kameny současného MHP tvoří na straně úprav vedení ozbrojených konfliktů především mezinárodní smlouvy ustanovené na I. a II. Haagské mírové konferenci⁵⁵ a na straně humanitárního práva především čtyři Ženevské úmluvy sjednané po druhé světové válce⁵⁶ a k nim následně připojené dva Dodatkové protokoly.⁵⁷ Těmto zmíněným se budu dále věnovat podrobněji, protože je považuji s ohledem na diskutované téma za důležité.

2.1 Zásady MHP

⁵³ Například, zda bude stát využívat práva na použití vojenské síly v rámci obrany státu nebo zda bude aplikována celá škála MHP v rámci ozbrojeného konfliktu, protože část území státu byla obsazena.

⁵⁴ Mulinen de, Frédéric. *Příručka mezinárodního humanitárního práva pro ozbrojené síly*, Praha: Magnet-Press, 1991, předmluva

⁵⁵ Z roku 1899 a roku 1907.

⁵⁶ Z roku 1949.

⁵⁷ Z roku 1977.

V rámci této práce je pro úplnost také třeba podrobněji zmínit hlavní zásady, které se prolínají MHP jako celkem. Již výše v podkapitole o civilních osobách jsem zmínila jednu z těchto stěžejních zásad, a to zásadu rozlišování. Celkem je těchto hlavních zásad pět a počítáme sem zásadu lidskosti, vojenské nezbytnosti, rozlišování, proporcionality a zásadu rovných závazků vojenských stran. Zásada rozlišování a zásada proporcionality navazují na důležitou zásadu haagského práva, a to na zásadu ochrany civilního obyvatelstva v době nepřátelství.⁵⁸

V souvislosti se zásadou lidskosti je často zmiňována Martensova klauzule, která chrání skupiny obyvatelstva v případě právně neupravených situací.⁵⁹ Zásada lidskosti je však uplatňována i v případech právně upravených, a to tím, že chrání příslušníky ozbrojených konfliktů, civilní obyvatelstvo, na které nesmí být útočeno i kulturní statky. Pokud se civilista dostane do područí protistrany, musí být v chování protivníků zohledněna zásada lidskosti. Příslušníci ozbrojených sil jsou chráněni především tím, že válčícím stranám není povoleno užívat bojové prostředky způsobující nadměrné útrapy⁶⁰, chrání je také v případě, že přestanou bojovat, jsou ranění či bezmocní a v tomto případě s nimi protistrana musí zacházet podle zásad lidskosti.

Zásada vojenské nezbytnosti hovoří o tom, že je třeba použít pouze takové síly v takovém trvání, aby byl nepřítel co nejefektivněji a nejrychleji poražen s co nejmenšími ztrátami. Tato zásada doplňuje zásadu lidskosti a váže se k ní především v tom, že co je efektivní, může být zároveň proti zásadě lidskosti a v tomto případě zásada lidskosti převáží.

V rámci zásady rozlišování jde především o to, aby v případě útoků bylo rozlišováno mezi příslušníky ozbrojených sil a vojenskými objekty a mezi civilním obyvatelstvem a

⁵⁸ Fuchs, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informací a služeb, 2007, s. 57. [online]. [cit. 9. 2. 2012]. Dostupné z

<https://appl.vojenskaskola.cz/Guarantee/Pages/PDF/ShowPublikaceB.aspx?ID=db7be909-f90d-4a19-bccf-89d9223e81f9>

⁵⁹ Vysvětleno výše v kapitole 2.4. Mezinárodní právo lidských práv.

⁶⁰ To i v případě, že takové prostředky poskytují bojovou výhodu.

civilními objekty.⁶¹ Útoky mohou být podle této zásady vedeny pouze proti vojenským objektům. V rámci zásady rozlišování je počítáno i s možnými omyly v rozlišování vojenských a civilních cílů, a proto Dodatkový protokol I.⁶² přesně určuje, co všechno musí prozkoumat útočící strana, pokud chce zaútočit, aby co možná nejlépe zabránila omylu. Pokud už k takovému omylu dojde, je nutno zastavit útok neprodleně poté, co se na chybu přijde.⁶³

Právě tyto omyly v zamíření útoku zohledňuje další ze zásad MHP, a to zásada proporcionality, která s tímto rizikem náhodného zasažení civilních osob či objektů⁶⁴ přímo počítá. Zde se opět dostáváme k problematickému pojmu vojenské výhody, protože zásada proporcionality říká, že se zakazují útoky, u kterých je předpoklad možných přidružených škod vyšší než předpokládaná váha vojenské výhody, kterou by tyto útoky přinesly. Jedná se tedy o to, poměřit možný rozměr přidružených škod s možným významem dané vojenské výhody. V rámci této zásady není problematický výklad jen u termínu vojenské výhody, ale i u samotných poměřovaných hodnot. Tím mám na mysli možné lidské životy porovnávané s výhodami, které jejich obětování přinese jedné či druhé válčící straně. Vystává zde otázka, kolik lidských životů stojí za jak velkou vojenskou výhodou? A zde se tedy dostávám k samotnému významu MHP. Tato zásada sice není v rámci MHP nikde přímo ukotvena, ale je součástí obyčejových pramenů, ze kterých toto právo také vychází. Pokud tedy toto právo, které se nazývá humanitárním, takovému srovnávání povoluje, pak je tedy na místě, že ho doplňuje i MPLP, které má chránit člověka jako jednotlivce bez ohledu na momentální politickou situaci.

Zásada rovných závazků válčících stran je důležitá především v tom, že všechny strany ozbrojeného konfliktu mají v rámci aplikace MHP stejné povinnosti. Nerozhoduje kdo je agresorem a kdo se legitimně brání, a nemá vliv ani povaha daného konfliktu.

⁶¹ Článek 48 Dodatkový protokol I.

⁶² Článek 57 odst. 2 písm. a Dodatkový protokol I.

⁶³ Článek 57 odst. 2 písm. b Dodatkový protokol I.

⁶⁴ Pro tento případ se vžil termín „přidružené škody“.

Tyto zásady, jak už jsem psala na začátku podkapitoly, jsou v rámci MHP jakýmsi universem. Prolínají se jak haagským, tak ženevským právem a některé jsou uznávány jen z hlediska dlouhodobých obyčejových zvyklostí. Jsou důležitou součástí tohoto práva, protože spojují jednotlivé jeho prameny v jeden celek, a přes jisté problémy s výkladem některých jejích částí jsou tím neobecnějším návodem, jak vést spory s co nejmenšími ztrátami na všech stranách. Některé z těchto zásad mají dokonce zvláštní postavení v rámci práva všeobecně a jsou závazné i pro státy, které žádné z úmluv MHP neratifikovaly.⁶⁵

2.2 Haagské úmluvy

V této části práce už se dostáváme k jednoznačnému ukotvení jedné z částí MHP v mezinárodně uznávaných úmluvách. Haagské úmluvy byly sepsány na dvou Haagských mírových konferencích v letech 1899 a 1907. Nejdůležitější není vyjmenovávat všechny úmluvy, které byly na těchto konferencích ustanoveny, proto se zaměřím jen na ty nejvýznamnější, o těch méně významných nebo o těch, které se vzájemně překrývají, se případně pouze zmíním.

2.2.1 Haagské mírové konference

Účastníci první konference z 18. 5. roku 1899 se snažili o jasné ustanovení mezinárodního právního řádu a jasných pravidel válečného práva pozemního. Této mírové konferenci se účastnilo 26 států, jejichž představitelé se sjeli na popud ruského cara Mikuláše II., který požadoval dohodu o opatřeních, která by omezovala zbrojení. Na této I. Haagské mírové konferenci byly ustaveny tři komise, které projednávaly otázky omezování zbrojení, úpravu válečného práva a mírové uspořádání mezinárodních sporů. Nejdůležitější úmluvou sjednanou na této Haagské konferenci byla Úmluva o pokojném vyřizování válečných sporů. Tato úmluva sice nevylučuje

⁶⁵ Vyjádření Mezinárodního soudního dvora.

možnost války, ale společně s opatřením charty OSN zakazuje svévolné napadení jiného státu. V návaznosti na tuto úmluvu, existuje také úmluva, která se zabývá tím, jak přesně definovat akt agrese. Dále byla přijata Úmluva o zákonech a obyčejích pozemní války a Řád války pozemní, kde jsou ukotveny obyčejové zvyklosti doprovázející pozemní válečné spory. Bylo rozpracováno téma *ius in bello* a byla jasně upravena omezení o používání některých druhů zbraní.⁶⁶

Druhá Haagská mírová konference byla svolána z popudu USA, účastnilo se jí 44 států a trvala v několika zasedáních od 15. 6. 1907 do 18. 10. 1907. Na této konferenci byly projednávány otázky o vedení války námořní, dále otázky mezinárodního soudnictví a další úpravy pravidel války pozemní. Byla zde sjednána nová znění dvou úmluv předešlých, a to Úmluvy o pokojném vyřizování mezinárodních sporů a Úmluvy o zákonech a obyčejích pozemní války včetně přílohy Řádu války pozemní. Dále byla sjednána úmluva upravující válku námořní i deklarace zabývající se válkou ve vzdušném prostoru. Dále úmluvy sjednané na II. Haagské mírové konferenci ustanovují způsob ochrany některým kategoriím osob ve válečném období a také upravují volbu bojových prostředků, a to takových, které způsobují nadměrné utrpení nebo které nemají rozlišující účinky.⁶⁷

Mezi další důležité části haagského práva patří Úmluva o počátku nepřátelství, je zde také řešen podíl na nepřátelství, dále status neutrality, úmluvy o bombardování či kladení min a také preventivní opatření při útoku. Byla také revidována první Ženevská úmluva, a to Úmluva o zlepšení osudu raněných příslušníků ozbrojených sil v poli, a její působnost byla převedena také na příslušníky ozbrojených sil na moři. Některé Haagské úmluvy byly sepsány i později po druhé světové válce, a to především Úmluva o ochraně kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z roku 1954.⁶⁸ Po druhé světové válce bylo sepsáno i mnoho dalších smluv, které se haagského práva týkají. Jsou to

⁶⁶ Deklarace o zákazu střel šířících dusivé nebo zhoubné plyny. Dále se toto omezení týkalo také zplošťujících se nábojů.

⁶⁷ Bajgar, Jiří., a kol. *Haagské úmluvy v systému mezinárodního humanitárního práva: I. díl*. Praha: Správa sociálního zabezpečení FMO, 1992, s. 12 - 13

⁶⁸ Bajgar, Jiří., a kol. *Haagské úmluvy v systému mezinárodního humanitárního práva: I. díl*. Praha: Správa sociálního zabezpečení FMO, 1992, s. 14

smlouvy o trestání válečných zločinců, smlouvy o zákazu některých zbraní⁶⁹ i smlouvy týkající se ochrany životního prostředí před nevratnými změnami působením některých druhů zbraní.

2.2.2 Význam Haagských úmluv

Haagské úmluvy jako celek právně ukotvují válečné obyčejové zvyklosti, které korigují v návaznosti na zásady MHP. Jsou jasným poselstvím, že v rámci ozbrojených útoků není možné použít všechny druhy vojenské síly pro dosažení svých cílů, pokud by tyto druhy vojenské síly měly nerozlišující účinky nebo porušovaly zásady lidskosti. Haagské úmluvy upravují pravidla války jak pozemní, tak i námořní a vzdušné a vzájemně se doplňují a prolínají s Ženevskými úmluvami a také s pozdějšími rezolucemi valného shromáždění Charty OSN.

Haagské právo dalo jasný popud ke korekci chování v době konfliktu i k tomu, aby byly konflikty, pokud je to možné, řešeny mírovými prostředky. Je jednou z výchozích součástí MHP, a i když jde o úmluvy starší, jejichž interpretace je v některých případech složitá, stále jsou v právu ozbrojených konfliktů místa, která jsou upravována těmito úmluvami tak dobře, že od přelomu 19. a 20. století nemuselo dojít k jejich úpravám.

2.3 Ženevské úmluvy a jejich Dodatkové protokoly

Počátky ženevského práva datujeme k 22. srpnu roku 1864, kdy byla ustanovena I. Ženevská úmluva a to Úmluva o zlepšení osudu raněných příslušníků ozbrojených sil v poli. Tato úmluva je prvním stěžejním bodem, který byl postupně revidován a rozšiřován tak, aby byl použitelný i pro nemocné příslušníky ozbrojených sil v poli a dále aby ho bylo možno aplikovat i na válku námořní.⁷⁰ Po první světové válce, která

⁶⁹ Ty doplňují Úmluvy z let 1899 a 1907.

⁷⁰ Ochrana raněným, nemocným a trosečníkům ozbrojených sil na moři.

ukázala, že je MHP stále málo připraveno, přišla v rámci ženevského práva na řadu ochrana válečných zajatců.⁷¹ Po druhé světové válce, kdy se současné úmluvy opět ukázaly být nedostačující, došlo v roce 1949 k revizi Ženevských úmluv a vznikly čtyři Ženevské úmluvy, které tvoří ženevské právo. Jsou to: Ženevské úmluvy o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli, Ženevské úmluvy o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil na moři, Ženevské úmluvy o zacházení s válečnými zajatci a Ženevské úmluvy o ochraně civilních osob za války. Následovaly další úmluvy a dodatkové protokoly zavazující státy především k tomu, že nebudou používat určité druhy zbraní.

Stávající mezery v ženevském právu vyplnily dva Dodatkové protokoly, přijaté roku 1977, kdy Dodatkový protokol I hovoří o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů a Dodatkový protokol II o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter. Tady už tedy není vnitřní konflikt a ochrana obyvatel v době jeho trvání vázána především obyčejovým právem. Dodatkové protokoly nepodepsalo tolik států jako Ženevské úmluvy, ale stmelují haagské a ženevské právo a doplňují je.

2.3.1 Význam Ženevských úmluv

Ženevské úmluvy poskytují ochranu nejen osobám, na které má ozbrojený konflikt vliv, ale i jejich majetku a prostředí, ve kterém žijí. Zvláště je v rámci užití vojenské síly chráněn vojenský zdravotnický a duchovní personál, případně ostatky padlých.⁷² To, jak se MHP chová k vybraným kategoriím osob, je popsáno výše v kapitole Důležité pojmy. Celkově bych to shrnula tak, že dle Ženevských úmluv je třeba zacházet s kategoriemi osob, na které se MHP vztahuje, ale i s ostatními, podle zásad MHP a také zásad ženevského práva. Zásadami ženevského práva mám na mysli zásadu respektování, ochrany, lidského zacházení a zákazu diskriminace a represálií.⁷³

⁷¹ Úmluva o zacházení s válečnými zajatci.

⁷² První ženevská úmluva z roku 1949.

⁷³ Určeny Ženevskými úmluvami.

Důležité postavení má čtvrtá Ženevská úmluva, která k ostatním přibyla až po druhé světové válce a která jasně staví do popředí ochranu civilního obyvatelstva, což má být zajištěno právním zákazem nerozlišujících útoků. Zvláštní ochrany v rámci ženevského práva, a to ochrany všeobecné požívají ranění, nemocní, přestárlí, rodičky, matky s dětmi do sedmi let a děti do patnácti let⁷⁴. Ve zvláštním postavení jsou také novináři.

Podpisem Ženevských úmluv se také všechny státy zavázaly ke stíhání těch, kdo by tato pravidla porušovali. Za porušení je třeba považovat veškeré jednání, které je ohrožující na zdraví nebo životě, ale i nezdůvodnitelné⁷⁵ přisvojování si majetku. Takovýto dohled většinou po domluvě přebírají neutrální státy, ale může je mít na starosti Mezinárodní vyšetřovací komise, která byla zřízena v rámci mezinárodního kontrolního systému.

Ženevské úmluvy vznikly především z nutnosti pomoci raněným a ochrany těch, kdo jim pomáhají. Postupem času se staly nejdůležitějším prvkem ochrany v rámci ozbrojených konfliktů a ochrany vůbec společně s MPLP. Ženevské právo nemůže být v době ohrožení ozbrojeným konfliktem nikomu upřeno. Chrání sice jen některé druhy osob, ale před nejhoršími účinky války chrání osoby všechny a poskytuje jim garanci lidského zacházení, i pokud by upadli do zajetí. Dodatkové protokoly jsou neméně důležitou součástí ženevského práva a MHP vůbec, protože upravují takovou ochranu osob mezinárodních konfliktů, která nebyla v původním znění úmluv dostatečně postihnuta, a dále ochranu obětí ozbrojeného konfliktu vnitřního, na který MHP dosud příliš nepamatovalo.

2.4 Dodržování pravidel MHP

Vzhledem k rozsahu MHP už nejsou jeho úpravy v současnosti nijak markantní, důraz se klade především na jeho dodržování v případě ozbrojeného konfliktu, které má být zajištěno implementačními opatřeními. Jako nejúčinnější opatření pro dodržování MHP

⁷⁴ Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů z 12. srpna 1949. Dodatkové protokoly z 8. června 1977. Správa sociálního řízení FMO, 1992, s. 7

⁷⁵ Muselo by být zdůvodněno vojenskou nutností.

je vnímáno zařazení jeho pravidel do vnitrostátních předpisů a také jeho začlenění do přípravy příslušníků ozbrojených sil.⁷⁶

Tato implementační opatření můžeme vnímat jako nástroje, které mají zajistit dodržování MHP a které to provádějí preventivně průběžně a následně. Prevence spočívá v přípravě států a členů ozbrojených složek na plnění těchto závazků v případě, že by nastala situace, která toto dodržování vyžaduje. Průběžnými opatřeními se rozumí kontroly dodržování MHP a následná opatření jsou taková, která jsou nastolena poté, co selžou opatření preventivní a průběžná.

Následná nebo represivní opatření mohou být namířena jak proti státům, tak proti jednotlivcům, což jsou nejčastěji komatanti. Jsou uplatňována především v případech závažného porušení MHP, kdy je nutné potrestání⁷⁷. Pokud se jedná o provinění jednotlivce komatanta, je důležitá vnitřní kontrola ze strany jeho nadřízeného, který věc předá k řešení příslušnému orgánu. Jednotlivé státy jsou povinny zajistit trestní postih v případě, že je na jejich území MHP porušeno.

Do mezinárodní trestní jurisdikce patří mimo jiné dvě důležité součásti, a to ad hoc tribunály a Mezinárodní trestní soud⁷⁸. Ad hoc tribunály byly zřízeny Radou bezpečnosti OSN jako mezinárodní a smíšené tribunály, které se zabývají potrestáním zločinců, kteří se provinili proti MHP⁷⁹. Mezinárodní trestní soud byl zřízen v roce 1998

⁷⁶ Fuchs, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informací a služeb, 2007, s. 190. [online]. [cit. 15. 4. 2012]. Dostupné z

<https://appl.vojenskaskola.cz/Guarantee/Pages/PDF/ShowPublikaceB.aspx?ID=db7be909-f90d-4a19-bccf-89d9223e81f9>

⁷⁷ Ženevská úmluva z roku 1949.

⁷⁸ *International Criminal Jurisdiction*. International Committee of the Red Cross, 2010.

[online]. [cit. 15. 4. 2012]. Dostupné z

<http://www.icrc.org/eng/war-and-law/international-criminal-jurisdiction/overview-international-criminal-jurisdiction.htm>

⁷⁹ *Ad hoc tribunals*. International Committee of the Red Cross, 2010. [online]. [cit. 15. 4. 2012]. Dostupné z

<http://www.icrc.org/eng/war-and-law/international-criminal-jurisdiction/ad-hoc-tribunals/overview-ad-hoc-tribunals.htm>

jako nástroj, který zajistí právo tam, kde na to odpovědné státy nestačí. Trestá především za provinění se proti lidskosti, za válečné zločiny a genocidu.⁸⁰

⁸⁰ *International Criminal Court*. International Committee of the Red Cross, 2010. [online]. [cit. 15. 4. 2012]. Dostupné z

<http://www.icrc.org/eng/war-and-law/international-criminal-jurisdiction/international-criminal-court/overview-international-criminal-court.htm>

3 Význam mezinárodního humanitárního práva

Žijeme v době, kdy si mnoho lidí západního světa nepřipouští možnost války. Slovo válka jim připomíná pojem z první poloviny 20. století nebo problémy především východních států. Zároveň také žijeme v době, kdy je možno v průčelích domů najít díry po střelách z druhé světové války, vidět na vlastní oči stále ještě poznamenané Kosovo a každý den zaznamenat nějakou informaci o amerických vojácích operujících na území cizího státu. Potom, co jsme měli možnost shlédnout i „válku v přímém přenosu“⁸¹, nechávají nás tyto připomínky bojů poměrně chladnými.

Jak historické zkušenosti, tak současný stav ukazují, že války provázely a provázejí lidstvo stále a nic na této skutečnosti nezměnilo ani postavení útočné války mimo zákon přijetím Charty OSN. Je tedy zapotřebí si uvědomit, jak důležité je mít možnost konflikty regulovat a to především v tom, aby jejich následky byly co možná nejmenší a to pro všechny zúčastněné i jejich majetek a kulturní památky. V tomto tkví hlavní význam MHP, tedy v tom, aby v době trvání ozbrojeného konfliktu byly co nejmenší ztráty na všech stranách a po ukončení konfliktu bylo možné co nejdříve obnovit normální život obyvatelstva či vztahy mezi jednotlivými stranami konfliktu.

S rychlým postupem technického vývoje zbraňových systémů přestalo MHP postihovat všechny zbraně a druhy boje konkrétně. Jde o právní systém poměrně starý a již mnohokrát došlo k jeho porušení. Vystává tedy otázka, zda má toto právo vůbec ještě nějaký význam, když ho strany ozbrojených konfliktů mnohdy nedodržují. Vždy se najde někdo, kdo bude porušovat pravidla, ale naštěstí se vždy najde i někdo, kdo se jich bude držet. V tomto případě znamená přídržení se norem tohoto práva mnoho zachráněných lidských životů, mnoho ušetřených bolestných zkušeností a v neposlední řadě také velké finanční úspory.

Stáří tohoto právního systému nijak nesnižuje jeho význam už z toho důvodu, že je souborem univerzálně platných pravidel pro zacházení s obyvatelstvem, komatanty, zdravotnickým personálem i jejich majetkem. Právě tato univerzální pravidla lze

⁸¹ Pojem zavedený Jeanem Baudrillardem v knize *The Gulf War Did Not Take Place*.

v určité míře aplikovat na všechny druhy konfliktů a situací spojených s jakýmkoliv ozbrojeným konfliktem a tím zajistit alespoň určitou míru ochrany všem. Samozřejmě, že tato ochrana není stoprocentní a ani to není možné. Každá válka přináší oběti a škody, ale jde o to, aby jich bylo co možná nejméně. MHP ve spolupráci s myšlenkami OSN a MVČK také zajišťují prostřednictvím orgánů mezinárodní trestní jurisdikce potrestání těch, kdo se závazkům tohoto práva protíví. Právě v možnosti trestání takového chování je možno vidět další z významů MHP.

Pokud vynechám guerillové bojovníky nebo členy povstaleckých armád, směřuje celý svět k profesionalizaci svých ozbrojených sil. Profesionální vojáci by měli být s MHP nejen seznámeni již v době míru, ale mělo by jim být předloženo tak, aby se v případě ozbrojeného konfliktu chovali podle jeho zásad a zásad humanity. Takto MHP pomáhá vychovávat vojáky, kteří v případě účasti na ozbrojeném konfliktu přemýšlejí o tom, co by jejich chování mohlo zapříčinit jiným i jim samotným.⁸²

Bohužel, i v dnešní době poučené hrůzami válek a jejich následky, se i mezi vyspělými státy najdou případy porušování těchto zásad. Kdyby k tomuto porušování nedocházelo, nemohli bychom čítat hrůzné výpovědi vězňů z věznice Guantanamo, určené pro vězně zadržené na základě podezření z účasti na terorismu.

MHP je beze sporu významnou součástí práv, která ochraňují lidské životy a snaží se zabránit nelidskému zacházení s obyvatelstvem a všemi dalšími účastníky ozbrojených konfliktů. Toto právo jistě svůj význam má, a pokud jeho dodržování zachraňuje životy a zajišťuje tresty těm, kdo ho poruší, jistě svůj význam neztratí ani do budoucna.

⁸² Liška, Pavel. In: Mulinen de, Frédéric. *Příručka mezinárodního humanitárního práva pro ozbrojené síly*, Praha: Magnet-Press, 1991, s. 204

Závěr

Cílem práce bylo zjistit, jak je mezinárodní humanitární právo ukotveno v Haagských a Ženevských úmluvách a jejich Dodatkových protokolech. Abych takového cíle mohla dosáhnout, zaměřila jsem se nejprve na prameny tohoto práva a také na historický kontext počátků a vývoje mezinárodního humanitárního práva a Mezinárodního výboru Červeného kříže. Důležitým krokem pro dosažení vytyčeného cíle práce bylo bližší vymezení několika nedůležitějších pojmů, které jsou součástí tohoto práva a se kterými toto právo pracuje. Dále také vymezení působnosti mezinárodního humanitárního práva a jeho vztah k mezinárodnímu právu lidských práv. V tomto bodě už bylo možné přejít k nejdůležitějším zásadám mezinárodního humanitárního práva a k Haagským a Ženevským úmluvám. U nejdůležitějších úmluv je uvedeno jejich postupné schvalování podle toho, jak musely procházet úpravami. Jsou zmíněny i některé ostatní důležité úmluvy a také velmi důležité Dodatkové protokoly. Také upozorňuji na to, že i po Dodatkových protokolech následovaly další úpravy mezinárodního humanitárního práva. Těmto pozdějším úpravám se blíže nevěnuji proto, že nejsou stěžejní pro splnění cíle mé práce.

Snažila jsem se interpretovat význam Haagských a Ženevských úmluv a význam mezinárodního humanitárního práva. Právě tím, jak je provázán význam a účel těchto úmluv a tohoto práva, je jasné, jak hluboce je mezinárodní humanitární právo v těchto úmluvách ukotveno. Důkazem toho je, že i přes jeho občasnou nejednoznačnost a zastaralost ho lze aplikovat prakticky v rámci každého ozbrojeného konfliktu tak, aby přinášelo ochranu co největšímu počtu skupin tímto konfliktem postižených.

Problémem při studiu mezinárodního humanitárního práva pro mě byla vojenská terminologie a také pozměněný či zastaralý význam některých pojmů. Dále jsem měla problémy s tím, jak si některé důležité součásti tohoto práva odporují. Pro příklad postavení války mimo zákon a zároveň celý obrovský soubor práva, který ji koriguje. Studiem těchto materiálů jsem se přesvědčila o tom, že toto právo není vždy dostačující a jednoznačné. Existuje i mnoho případů jeho svévolného porušení, pro jejichž řešení

byly zřízeny příslušné justiční orgány. Jako celek bylo ve studovaných materiálech povětšinou podáváno kladně, snad proto, že kdo ho studuje, bude mít, doufejme, také tendenci ho dodržovat.

V práci jsem se pokusila srozumitelně přiblížit nejdůležitější části mezinárodního humanitárního práva, to jak je interpretováno Haagskými a Ženevskými úmluvami a jejich Dodatkovými protokoly a také shrnout jeho stěžejní význam.

Seznam literatury a internetových zdrojů

Použitá literatura

- Bajgar, Jiří., a kol. *Haagské úmluvy v systému mezinárodního humanitárního práva: I. díl*. Praha: Správa sociálního zabezpečení FMO, 1992
- Bajgar, Jiří., a kol. *Haagské úmluvy v systému mezinárodního humanitárního práva: II. díl*. Praha: Správa sociálního zabezpečení FMO, 1993
- David, Vladislav., a kol. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2001
- Dinstein, Yoram. *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004
- Liška, Pavel. In: Mulinen de, Frédéric. *Příručka mezinárodního humanitárního práva pro ozbrojené síly*, Praha: Magnet-Press, 1991
- Mulinen de, Frédéric. *Příručka mezinárodního humanitárního práva pro ozbrojené síly*, Praha: Magnet-Press, 1991
- Ondřej, Jan., Šturma, Pavel., Bílková, Veronika., Jílek, Dalibor., a kol. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: C. H. Beck, 2010
- *Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů z 12. srpna 1949. Dodatkové protokoly z 8. června 1977*. Správa sociálního řízení FMO, 1992

Internetové zdroje

- Dörmann, Knut. *The legal position of unlawful/unprivileged combatants*. International Review of the Red Cross, 2003

http://www.pegc.us/archive/Journals/irrc_849_Dorman.pdf

- Fuchs, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informací a služeb, 2007

<https://appl.vojenskaskola.cz/Guarantee/Pages/PDF/ShowPublikaceB.aspx?ID=db7be909-f90d-4a19-bccf-89d9223e81f9>

- Malenovský, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné. Jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. In: Fuchs, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany - Agentura vojenských informací a služeb, 2007

<https://appl.vojenskaskola.cz/Guarantee/Pages/PDF/ShowPublikaceB.aspx?ID=db7be909-f90d-4a19-bccf-89d9223e81f9>

- Münkler, Herfried. *The wars of the 21st century*. International Review of the Red Cross, 2003

http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc_849_munkler.pdf

- Oberson, Bernard. *Mezinárodní humanitární právo: Odpovědi na vaše otázky*. Praha: Úřad ČČK, 2001

http://www.cervenkykriz.eu/cz/edicehnuti/MHP_odpovedi.pdf

- Picket, Jean, S. *Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armad Forces in the field. Commentary*. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1960

http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/GC_1949-II.pdf

- Picket, Jean, S. *III. Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War. Comentary*. Geneva: Inaternational Comittee of the Red Cross, 1960

http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/GC_1949-III.pdf

- *Ad hoc tribunals*. International Comittee of the Red Cross, 2010

<http://www.icrc.org/eng/war-and-law/international-criminal-jurisdiction/ad-hoc-tribunals/overview-ad-hoc-tribunals.htm>

- *International Criminal Jurisdiction*. International Committee of the Red Cross, 2010.

<http://www.icrc.org/eng/war-and-law/international-criminal-jurisdiction/overview-international-criminal-jurisdiction.htm>

- *International Criminal Court*. International Committee of the Red Cross, 2010

<http://www.icrc.org/eng/war-and-law/international-criminal-jurisdiction/international-criminal-court/overview-international-criminal-court.htm>

- *International Humanitarian Law and the Geneva Conventions: Study Guide*. Washington, D.C.: The American National Red Cross, 2001

<http://www.redcross.org/museum/images/IHLAct4.pdf>

- *Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem (Protocol III)*, 8 December 2005. International Committee of the Red Cross, 2005

<http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/615?OpenDocument>

- *The history of the emblems*. International Committee of the Red Cross, 2007

<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/emblem-history.htm>